

Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě
Komenského 10, 586 01 Jihlava

Zřizovatelem organizace je Kraj Vysočina

TISKOVÁ ZPRÁVA

JIHLAVŠTÍ STAVITELÉ VLASTNÍ RUKOU

Vernisáž: **5. 9. 2019 v 17 hodin**

Termín výstavy: **5. 9. – 13. 10. 2019**

Místo konání: **OGV v Jihlavě, Masarykovo náměstí 24, Jihlava**

Kurátorka: **Mgr. et Mgr. Michaela Pacherová**

odborná spolupráce: **Mgr. Petr Dvořák**

komentovaná prohlídka: **10. 9. 2019 v 17 hodin**

Výstava se koná ve spolupráci s Moravským zemským archivem v Brně – Státním okresním archivem Jihlava

Výstava uvede na čtyři desítky ručně kreslených historických plánů čelních fasád vybraných jihlavských domů, postavených na přelomu 19. a 20. století z pera významných jihlavských stavitelů: Josefa Kubičky, Vinzenze Zeizingera, Artura Corazzy, stavitelské rodiny Langovy a dalších. Cílem výstavy je podpořit zájem veřejnosti o architekturu Jihlavy z přelomu 19. a 20. století. Výstava bude určena jak pro širokou laickou veřejnost, tak pro odborníky z řad stavitelů, architektů i pro studenty stavebních škol, architektury, estetiky apod.

Město stříbrných žil, textilních vláken a jemných linií. Město původně německé, s postupně narůstající českou národnostní menšinou. Město občasných svárů, ale i tvůrčí spolupráce, město s potenciálem stát se v budoucnu exkluzivním místem k životu. Tak vypadala Jihlava kolem roku 1900.

Na tradici místních soukenických dílen navázali novodobí průmyslníci poloviny 19. století. Tkalcovny, pletárny, přádelny a apretury vzkvétaly. Vyrostly dvě velké firmy na obuv, továrny na výrobu strojů, motouzárna, koželužna či kartonážka. S nástupem průmyslu souvisel mohutný stavební rozvoj. Majitelé továren bohatli, rozšiřovali své provozy, poskytovali lidem z okolí práci, zajišťovali sociální služby. Přispívali všemožnou měrou k blahobytu města. Podíleli se na řízení města a plánování urbanistických řešení. Výsledkem byla například výstavba nové obytné čtvrti v Heleníně. Pečlivě vybraní architekti a stavitelé dohlíželi na to, aby nově vznikající předměstí vyhovovala chodu města i dobovým požadavkům na pěkný vzhled. Nově vznikala stavební družstva, jež přispívala k rozšiřování města za hranice původního středověkého opevnění. Čeští i němečtí stavitelé spolupracovali na výstavbě širokých bulvárů, z nichž lze dodnes obdivovat řešení později bohužel nedokončeného prostoru mezi ulicemi J. Masaryka, tř. Legionářů, Tolstého, Bezručovy. Architekti se vzájemně doplňovali a navrhovali taková urbanistická a architektonická řešení, která přinášela užitek obyvatelům města. Podíleli se na projektech nových vilek, kolonií řadových domků, bytových domů či odpočinkových zón.

Období od počátku 20. století do začátku II. světové války bylo v Jihlavě v podstatě poslední architektonickou epochou, kdy při vytváření veřejného prostoru, budování nových ulic, veřejných staveb či obytných domů vedení obce i tehdejší stavební úřad spolupracovaly s architekty v maximální míře, komplexně a systematicky, s využitím přirozených komunikačních zón, se znalostí návyků a potřeb města jako fungujícího živého organismu s přihlédnutím k funkčním a estetickým požadavkům.

Od té doby uplynulo více než sto let a vnímavý pozorovatel může konstatovat, že Jihlava na historických fotografiích, které lze spatřit například v Muzeu Vysočiny Jihlava či na webech, působí mnohem harmoničtějším, uspořádanějším a komplexnějším dojmem. Dojem klidu a přirozeného řádu není jen důsledkem omezené barevnosti fotografií. Jihlava skutečně na svém vzhledu utrpěla. Její nemovitý fond i *genius loci* dostaly hned několik stavebně-historických *pohlavků*: Poprvé po vyhnání německého obyvatelstva po druhé světové válce z jejich domovů, podruhé v časech komunistického budování, potřetí vzápětí po revoluci s ekonomickou transformací. Některé ulice zmizely z mapy města úplně nebo byly *amputovány* výstavbou nových cest pro automobilový provoz. Přirozené propojení centra s předměstími bylo přerušeno novými křižovatkami či megalomanskými stavbami. Vzhled zahradních kolonií utrpěl touhou po originalitě a různorodými necitlivými přestavbami majitelů jednotlivých domků. Nejvýznačnější prostor – místo setkávání lidí – byl zaplněn nevzhledným monstrem PRIOR s ideologickou básní na fasádě. Trasa, kudy chodila pravidelně procesí na Kalvárii, byla přetřata širokým asfaltovým pásem. Město, které mohlo na počátku minulého století směle aspirovat na živé centrum inspirované Vídní, se od konce poslední války proměnilo v položivý organismus částečně trpící sudetským syndromem.

Nenapravitelná devastace se bohužel občas děje i v současné době, kdy město při rozhodování o osudu staveb raději volí variantu demolice a následné nové výstavby. Nešťastně rozhodnutým precedentem se stal například nedávno zbouraný funkcionalistický hospodářský pavilon Všeobecné nemocnice, navržený brněnským architektem Bohuslavem Fuchsem. Chybou by se v budoucnu mohlo jevit i odstranění kasárenského komplexu, zbudovaného podle projektu stavitele Franze Grubera z 80. let 19. století, pojmenovaného podle rakouského korunního prince arcivévody Rudolfa, jediného syna císaře Františka Josefa I., či necitlivá rekonstrukce správního domu, patřícího k funkcionalistické vile Otto Adama, stejně jako předchozí devastační

rekonstrukce samotné vily, kterou prováděla ČSSD.

Přesto nebo právě proto se v posledních letech objevují mnohé aktivity, upozorňující na vážnost současného stavu. Jihlava sice nevzkvétá (jak bychom mohli říci slovy Václava Havla), ale stále není vše ztraceno.

Ve spolupráci historiků s okresním archivem, s pamětníky, jednotlivci i uměleckými skupinami dochází v současné době k určitému *obrození*. V posledních letech *znovuobjevují* milovníci architektury noblesu secesních vil, obdivují krásu a originalitu klasicistních bytových domů vyprojektovaných v kancelářích/ateliérech významných stavitelů, jakými byli například Josef Kubička, Vinzenz Zeizinger, Mathias Lang, jeho synové Ignaz a Franz Langovi, Theodor Lang Gustav Lang, Arthur Corazza, Ladislav Novotný, Richard Goldreich, bratři Petrášové, Walter Sobotka, Hans Leupold Löwentahl, Erwin Glaser a další. Město se dočkalo několika soukromých, pečlivě provedených rekonstrukcí.

Příkladem zdařilé rekonstrukce s moderní přístavbou může být bývalá *továrna na zpracování vlasů Josefa Nägeleho* stojící v Jihlavě na Znojenské ulici. Mezi lety 1912–13 postavil významný jihlavský architekt Arthur Corazza obytnou vilu, sousedící s přízemním výrobním traktem. Později objekt sloužil novému majiteli, bývalému faktorovi firmy Bertholdu Palmemu, který zde začal brousit sklo a malovat porcelán. Palmeho výrobky s firemní značkou palmy jsou dnes vyhledávaným sběratelským artiklem a do svých sbírek je zařadilo mimo jiné i proslulé Museum of Modern Art (MoMa) v New Yorku. Po znárodnění a několika majitelích objekt chátral až do roku 2012, kdy se jej ujal nový majitel. Areál nechal podle projektu libereckého ateliéru *Mjölkl architekti* zrekonstruovat a přestavět pro účely své firmy. Byly odhaleny původní konstrukce, zrekonstruovány půdní prostory, půloblouková dřevěná vrata průjezdu byla nahrazena prosklenou výlohou. Vše je nápadité, vzdušné, kvalitně provedené.

Nečekaného zájmu veřejnosti se dočkala také nově opravená secesní vila Marie Karas v ulici Jana Masaryka, kterou roku 1902 navrhnul architekt Ladislav Novotný. Stavební práce provedl jihlavský stavitel Josef Kubička. Od roku 2009 byl objekt nevyužívaný a chátral. Noví majitelé jej nechali v nedávné době s velkou pečlivostí opravit. Obnovili všechny původní secesní detaily na fasádě i uvnitř objektu včetně pozlacených secesních prvků, oplocení, zdobených litinových radiátorů či kovového dekoru zábradlí.

Další skvěle provedenou rekonstrukcí posledních let se stal dům Bedřicha Zvacha, přednosty kanceláře Krajského soudu v Jihlavě. Vila stojí na Jiráskově ulici. Roku 1924 ji postavila českobudějovická firma bratří Petrášů za použití patentovaného vynálezu – neomítnutých pálených cihel na fasádě. Aby se zlepšily nízké tepelné izolační vlastnosti původní fasády, musel ji současný majitel zateplit zevnitř. Práce na obnově dlouho neobývaného domu byly provedeny velmi šetrně, detailně a s ohledem na prvotní architektův záměr. Bez podpory státu se podařilo docílit původního vzhledu i díky spolupráci se sousedy a pamětníky.

V prvním červencovém týdnu tohoto roku se dostalo uznání budově, která byla postavena pro *Německé zemědělské skladištní a hospodářské družstvo pro Štoky a Jihlavu* – jak zněl oficiální název. Družstvo zadalo požadavek na postavení nového *obilního skladiště* na Špitálském předměstí. Projektu se ujal Johann Theimer, specializovaný brněnský inženýr a stavitel, který s družstvem dlouhodobě spolupracoval. Mezi lety 1927–28 bylo postaveno skladiště pro 150 vagonů obilí. Nosnou konstrukci budovy tvoří trojtraktový pětipodlažní železobetonový skelet. Skladiště je vysoké 22 m. Obilní půdy jsou tvořeny trámovými stropy a jsou děleny dřevěnými hráděmi na jednotlivé komory. Na jižní straně skelet vybíhá do zastřešení rampy. Nejcennější je halový prostor šestého podlaží, jehož 7 m vysoký lamelový krov je vytvořen úspornou konstrukcí důmyslně proplétaných dvoumetrových prken. Díky tomu je celý prostor podkroví bez vnitřních podpor. Konstrukci, tzv. *Zollbau*, vyvinul Friedrich Zollinger, stavební rada v sasko-

anhaltském Merseburgu. Stejná konstrukce je užitá i u budovy s kanceláři a správcovským bytem, jež těsně přiléhá ke skladišti. Celý objekt sloužil svému účelu donedávna a dochoval se zcela autenticky. Současný vlastník ZZN Jihlava jej zatím využívá jako skladiště dřeva. Při navrhování nového blízkého terminálu se počítalo s alternativou, že by budova ustoupila nové silnici. Po občanské iniciativě i aktivitě ze strany NPÚ radnice svůj záměr přehodnotila. Skladiště zůstane zachováno a před nedávnem se stalo dalším jihlavským architektonickým dílem zapsaným na Ústředním seznamu kulturních památek ČR.

Existuje několik reálně vnímaných světů. Pokud se procházíme městem, vidíme nejčastěji síť chodníků a silnic, projíždějící a parkující auta, sledujeme výlohy obchodů, potkáváme známé i neznámé tváře. Možná ani netušíme, že to není jediné vizuální prostředí, které nás může při pobytu ve městě doprovázet. Když pozvedneme oči a zahledíme se na partie umístěné nad našimi hlavami, objevíme nesmírně bohatý svět nejrůznějších tvarů, jemných linek a nápaditých detailů, vyprávějící mnohé příběhy. Příběhy domů a města, které se možná mohlo stát malou Vídní nebýt dějinných událostí, jež během 20. století pohltily Evropu. Přesto je však město Jihlava stále živým organismem a její vypravěči – domy – si zaslouží pozorné naslouchání, vstřícnost a péči.

Michaela Pacherová